

Sverrir Norland (Island)

Narozen 1986, spisovatel a básník, překladatel, kritik, hudebník a nakladatel. Studoval tvůrčí psaní na Islandské univerzitě a v Londýně. Debutoval románem *Kvíðasnillingarnir* (2014, Géniové úzkosti), následoval další, *Fyrir allra augum* (2016, Všem před očima). Jeho dosud poslední kniha, *Stríð og klišur* (2021, Válka a šum), je osobně laděnou esejí o přírodě, technologiích a lidské představivosti. Miluje poezii, prakticky pořád s sebou nosí právě oblíbenou básnickou sbírku, kterou používá k čerpání energie. „Poezie je způsob, jak dosáhnout jakési ideální krásy. Což se nám, samozřejmě, nikdy nepodaří,“ říká.

vybrané texty z knihy *Válka a šum* přeložila Martina Kašparová

(ZAČÁTEK)

Bylo nebylo, před dávnými časy, mě potkalo něco, co pro mě tehdy bylo naprostou novinkou: absolutní neschopnost tvořit. Ke všemu jsem přistupoval s optimismem a vervou – to bylo na podzim roku 2016 –, ale najednou jsem nedokázal psát, kreslit ani rozvinout žádnou myšlenku. Když jsem hrál na kytaru, drnkal jsem dokola stále stejné melodie, nejčastěji v d moll, „nejmelancholičtější tónině všech tónin“, a mou manželku šokovalo, jak mi večer co večer v kuchyni chybí inspirace: těstovinové vrtule s ničím. Ztratil jsem představivost. Co mě vlastně trápilo?

Na počátku umělecké tvorby podle mě musí stát oslava života (i u smutného umění), a tak mi brzy došlo, proč nejsem zničehonic schopný vyjádřit takovou oslavu v nějakém díle – vypěstoval jsem si totiž averzi k lidem. Dědictvím po mém krátkém životě bylo podle všeho nadměrné ničení všeho živého na planetě Zemi člověkem, a i přesto národní vůdci a média neustále omílali ono nezvyklé slovo, které se, jaká to ironie!, rýmuje se slovem *kalamita*.

Duševně jsem ochrnul. Abych se netečnosti zbavil, rozhodl jsem se, že už rozhodně nemůžu sedět doma nebo v kavárně a psát příběhy – ne, musím udělat něco *doopravdy zásadního*. Co podnikne milovník knih, který chce zachránit Zemi a vyzná se spíš ve filozofických pojmech než v bedně s náradím? Ze zoufalství se přihlásí ke studiu na nejprestižnějších světových univerzitách. (Jak jinak.) Vzali mě, mimo jiné na obor environmentalistika a přírodní zdroje na Kolumbijskou univerzitu v New Yorku (kde jsem v té době žil) a ze školy mi brzy poslali podlézavý e-mail, v němž se uvádělo, že jsem génius, jeden z několika mála na světě s natolik vyvinutou mozkovou činností, aby zvládl jejich studium, a jestli bych byl tak hodný a převedl jim na účet ty dva miliony za školné. Ehm, ne, díky, odepsal jsem jim a všeho nechal.

Abych měl na úvahy o budoucnosti klid, prchnul jsem se svou ženou Cerise a dcerkou Almou, které byl tehdy rok a půl, do Mexika. (Jak jinak.) To bylo v zimě roku 2018. Několik měsíců jsme si kupovali tacos za tři koruny od bezzubých devadesátiletých stařenek v malých horských vískách a přemýšleli, co dál. Potom nás jedna kamarádka seznámila s japonským farmářem, který pěstoval organickou zeleninu, a než jsme se nadáli, usínali jsme každý večer příšerně unavení za kvákání tisíce žab v uších, často po jedné nebo dvou sklenkách rýžového vína, v prefektuře Točigi na druhé straně zeměkoule.

To tam jsem se skoro zabil.

Představte si následující scénu:

Vysoký, jako stěna bílý, dlouhovlasý, od sluníčka spálený Seveřan v existenciální krizi uhání po klikaté polní cestě v Japonsku, nicméně se záhy ukáže, že ztratil nad strojem kontrolu.

Ach ne, teď k tomu dojde – umřu!

Kousek od pole stál dům postarších manželů. Vyděšeně zírali, jak se ten bledý čahoun na traktoru řítí do chřtánu smrti, a křičeli něco, čemu jsem nerozuměl.

Když jsem najel na vyasfaltovanou cestu, která se vinula v křivolakých zákrutech a čím dál víc se zužovala, zapomněl jsem podřadit. Jakmile jsem sešlápl brzdu, vymrštilo mě to z traktoru. Vyletěl jsem několik metrů do vzduchu, rukama jsem máchal jako lopatami větrného mlýna, a neslo mě to na rýžové pole patřící manželům.

Ve vzpomínkách se to děje *zpomaleně*. Rotuju vzduchem a v závěsu za mnou uhání traktor. Rýsuje se proti slunci a vrhá na mě dramatický stín.

Pamatuju si, že zatímco jsem plul japonským

venkovským vzduchem, vířily mi hlavou následující myšlenky:

Dobře, na to, abych se stal farmářem, nejspíš nemám potřebné schopnosti. Zjevně umím líp ovládat pero než traktor.

Proto budu pravděpodobně muset – pokud to tedy přežiju – zůstat spisovatelem.

(*Sakra.*)

Jakmile jsem došel k tomuhle závěru, hlavou mi bleskl název další knihy:

Válka a šum.

A pak všechno zčernalo.

Mojí babičce Anně je devadesát jedna let a pamatuje dvojí dobu. Když jí bylo v roce 1937 osm, rozhodla se její rodina přestěhovat z obce Skálar na poloostrově Langanes na severovýchodě Islandu do vesničky Þórshöfn. Tehdy se pochopitelně nedala objednat udatná četa svalnatých stěhováků, která by přifrčela prostornou dodávkou a kromě síly paží bylo nutné použít i fantazii. Babiččin táta se spolu se dvěma jejími sourozenci, Diddim a Rósou, vydal po moři a babička s mámou a druhým bratrem Jóim museli hnát podél pobřeží nejcennější rodinný majetek, strakatou krávu. Jak jsem pochopil, ujet ten kousek autem dnes netrvá víc než půl hodiny, ale ujít těch třicet kilometrů pěšky dřív trvalo dva dny. Babička zůstali přes noc u přátel. Kráva se jmenovala Stračena.

Dnes už je z holčičky stařenka a žije v bytovém domě ve čtvrti Hlíðar se všemi nejmodernější vymoženostmi: pračkou, lednicí, topinkovačem, teplou

vodou, plochou obrazovkou. Je to silná žena, studnice vědomostí a pořád jí to neuvěřitelně pálí. Už ale nemůže chodit do obchodu. Stará samoobsluha v ulici totiž dávno zmizela. A jídlo s donáškou až do domu si babička po internetu neobjednává, protože se ještě nenaučila pracovat s počítačem. S mámou proto jezdí každý týden nakupovat do obchodního centra Kringla. Babička kupuje vždycky totéž. Vajíčka. Sušenky. Paštiku. Přírodní skyr. Žitný chléb. A šťavnaté dobroty, které se za jejího dětství nedaly nikde sehnat: pomeranče, hroznové víno, jablka.

Tentokrát jsme u ní na návštěvě jen my dva, já a moje dcera. Za oknem mrazivý, jasný zimní den, z hrnecků s čajem na máslově žlutém jídelním stole stoupají obláčky páry. Alma si hraje s plastovým zvířátkem – ptáčkem – a babička se mi zmíní, že letos neviděla skoro žádného živého ptáka a že jí to připadá zvláštní. Má ráda řád a pořádek. Březen už je v plném proudu a v tuhle část roku obvykle sype do zahrady drobečky zmrzlým zobáčkům, podobně jako na stolek v obývacím pokoji vyrovná buchtu, dalamánky a palačinky, když se ve dveřích objeví hladové lidské krky. Obchody s potravinami sice ze čtvrti zmizely, ale žádnému z babiččiných hostů nesmí nic chybět – ani lidem, ani ptáčkům!

„No ano, já prostě netuším, čím to je.“

Přimhouřenýma očima se zadívá z okna a pak mi něžně, ale panovačně přistrčí talíř s palačinkami. „Letos jednoduše nevidím ani neslyším žádné ptáky. Dej si ještě palačinku.“

Na palačinku číslo dvanáct rozetru rebarborovou marmeládu. Popíjím čaj, přitom zírám na Almina žlutého plastového ptáčka a přemýšlím, o kolik plastových ptáčků je na světě víc než těch opravdových. Jeden živý na každých tisíc z plastu?

Alma nechává ptáčka vzlétnout vysoko ke stropu kuchyně. „Já bych chtěla taky křídla!“ Její třetí narozeniny se blíží. Jak moc se bude lišit její svět od toho babiččina? Žijí ve dvou zcela rozdílných dobách. V babiččině „původním“ světě bylo osmkrát víc ptáků než v současném světě její vnučky – a čtyřikrát míň lidí. Nepovažují snad obě svou verzi světa za tu jedinou správnou? Budou Almě za okny zpívat ptáci, až dospěje?

*

Zástupci každé generace pochopitelně předpokládají, že stav přírody, do kterého se narodili, je normální a jedná se o původní stav – „normu“. Je však téměř obecně platné, že s každou další generací lidí naše přirozené životní prostředí citelně upadá, zvlášť v posledních dvou stoletích; dalo by se tomu říkat *generační ztráta paměti*. S následky si lze poradit jen obtížně: snižování počtu zvířat a rostlin a jejich vymírání proniká do našeho povědomí jako nevyhnutelná a zcela běžná skutečnost.

V nedávno vydané publikaci o historii francouzské přírody za uplynulých dvacet tisíc let její autor Stéphane Durand píše:

Není to tak hrozně dávno, kdy jsme za teplých letních nocí projížděli deštěm hmyzu, který se nám rozplácl na předních světlech auta. Často jsme projížděli celým mořem motýlů. Starší čtenáře při té vzpomínce zaplaví melancholie, ti nejmladší jen pokrčí rameny. Dělá jim potíže představit si takové časy. Tady narážíme na to, čemu se říká environmentální zapomnětlivost, což je zvláštní termín pro určitou tendenci zakořeněnou hluboko v naší podstatě: vždycky si myslíme, že svět, do něhož jsme se narodili, je ten původní a správný a odráží objektivní stav světa. V očích těch nejmladších na světě hmyz není, zatímco v očích těch starších hmyzem překypuje. A tak jsme v průběhu generací zapomněli na bohatství a hojnost divoké přírody, která ve Francii převládala ještě docela nedávno.

Jak se projeví Almina environmentální zapomnětlivost? My dva spolu často kreslíme. Nejružnější ptáky, ale i králíky, veverky, medvědy, slony, žirafy. I téměř všechny knížky, které čteme, a téměř všechny příběhy, které pro ni vymyslím na dobrou noc, vyprávějí o důmyslných a dobrodružných zvířatech: krokodýlech, jezcích, hadech, pandách. Skutečné předlohy těch zvířat ale Alma nikdy neuvidí na vlastní oči, nepočítáme-li tedy králíky, na které občas narazíme v lese na kopci Öskjuhlíð, k naší velké radosti. Alma žije, podobně jako aktuálně většina z nás nyní, ve světě kopií. Dokonce i ptáci začínají být častější na stránkách knih než ve větvích stromů. Dcera vidí samolepky s obrázky slonů. Usíná v pyžamu s potiskem tygrů. Dívá se na kreslené seriály o vlčích a žirafách. Tam zvířata přežívají: daří se jim ve výlohách obchodů, na filmovém plátně, v našich knihách, na bavlněných ponožkách.

Spisovatel Yuval Noah Harari, píšící čtivé odborné publikace, které zažívají v posledních letech neuvěřitelný boom, to skvěle popisuje ve své knize *Homo Deus – stručné dějiny zítřka*:

Pokud sledujete televizní kanál National Geographic, chodíte do kina na filmy Walta Disneyho nebo čtete knížky pohádek, budete mít samozřejmě pocit, že stejně jako lidé obývají Zemi lvi, vlci a tygři. Lesním zvířatům vládne lví král Simba, Červená karkulka se pokouší uniknout velkému zlému vlkovi, odvážný Mauglí se utká s tygrem Šér Cháem. Ale ve skutečnosti už tu nejsou. Naše televizní pořady, knihy, sny a noční můry se ještě pořád hemží zvířaty, ale Simbové, Šér Chánové a velcí zlí vlci z planety Země mizí. Je obydlená především lidmi a jejich hospodářskými zvířaty.

Téhle naší mylné vžitě představě, kterou líčí Harari v citovaném odstavci, se říká žirafí iluze. Současná populární kultura je doslova zaplavená

žirafami,

a tak předpokládáme, že totéž platí pro zemský povrch. Skutečnost je však taková, že počty našich dlouhokrkých, skvrnitých přátel rychle klesají: v roce 1985 žilo na Zemi kolem 157 000 žiraf, ale roku 2018 už to bylo jen 110 000. To představuje zhruba 30% úbytek.

Třebaže máme žirafy rádi, jen málo z nás věnuje jejich vymírání pozornost. Tím, jak často se žirafy objevují ve formě plastových hraček a plyšáků, na obrázcích na tričkách a čepicích nebo coby hrdinové animovaných filmů, nám uniká, že jejich skutečné předlohy mizí. Spousta rodičů zná například žirafu Sophie, francouzskou masově vyráběnou hračku. Jenom ve Francii se jí prodá ročně kolem 800 000 kusů, což je přibližně osmkrát víc než počet skutečně žijících žiraf na celé planetě.

Proč počet originálů klesá, zatímco napodobenin je čím dál tím víc? Přírodní zdroje Země jsou omezené a my jsme si je uchvátili pro sebe. Oblasti, v nichž se žirafy přirozeně vyskytují, se neustále zmenšují. Dříve otevřená krajina je teď prošpikovaná silnicemi a kovovými konstrukcemi. V mnoha případech zmizí pastviny, veškeré stromy. Oteplování Země také zkracuje období dešťů. Sucha jsou častější, delší a vytrvalejší. Půda chřadne a je vyprahlá, bez trávy, bez vody. Žirafy se navíc rozmnožují velmi pomalu: jejich březost trvá 15 měsíců. Nepomáhá tomu ani hlad a vypětí v upadajícím světě. A tak jsou žirafy ještě bezbrannější vůči šelmám, jako jsou lvi nebo lidé.

A lidé jsou všude. Jak už bylo zmíněno, za posledních přibližně sto let se náš počet zečtyřnásobil. Za stejnou dobu ubylo divoce žijících zvířat o 60–80 %.

Uvedme si příklad dalšího známého zvířete, kterému se teď daří spíš v pohádkách a našich nočních můrách – vlkovi. Tenhle předchůdce „nejlepšího přítele člověka“ má vztyčené uši. Jeho nástupci psovi (v bezpočtu variací) uši naopak visí, je poslušný a (tak trochu) hloupý. Pes obětoval vlkovy nejpraktičtější vlastnosti, schopnost reagovat, inteligenci a nezávislost, a nakonec šel svým „majitelům“ doslova na ruku. To je nepochybně velmi chytré z hlediska snahy o sebezáchovu: pes domácí přežívá jako oddaný majetek člověka, zatímco vlkům hrozí vyhynutí. Kupříkladu se odhaduje, že v Německu žije teď méně než 100 vlků (v zemi, která je soudě podle motivů v pohádkách a lidových pověstech vlky zaplavená), zato kolem pěti milionů psů.

Moje dcerka někdy večer prohlásí: „Já mám takový strach, tati! V zahradě je velký zlý vlk!“ Samozřejmě by způsobilo obrovské pozdvižení, kdyby se po Reykjavíku potuloval velký zlý vlk, ale je naprosto pochopitelné, když si holčička myslí, že jsou ve skutečnosti na každém kroku, vezmeme-li v úvahu, jak často se objevují v jejích knihách a kreslených filmech.

V létě roku 2019 jsme jezdili po Normandii ve Francii, což je oblast, ve které se dřív vyskytovala spousta vlků a medvědů. Francouzská babička Almě oznámila, že teď půjdeme pozdravit vlky. Vystoupili jsme z auta, dlouho putovali mezi loukami a poli, překonali potůček, vylezli na kopec a odtud na mýtinu – a tam stála smečka vlků! Byl to děsivý, ale zároveň podivně povzbudivý pohled. Někteří z nich vyli. Jiní vyplazovali jazyk, aby se ochladili. Dalšímu z tlamy svítily ostré zuby. Všichni byli vytesaní z kamene.

Neuvěřitelně skuteční. Umělkyně, známá sochařka, odvedla skvělou práci. Alma byla v sedmém nebi. Beztak je zvyklá, že většina zvířat jsou kopie spíš než originály. Připadá jí to normální.

*

Několik dní po návštěvě u babičky Anny jdu pěšky z práce. Tentokrát nastražím uši (jako vlk) a bedlivě naslouchám, jestli neuslyším nějaké ptáky. Ale slyším jen hukot dopravy a burácení stavebních strojů a pak všechno přehluší výbuch ze staveniště, kde má vzniknout nová nemocnice. Země se chvěje!

Nakonec dojdou do naší ulice. Sem hukot aut nedolehne. Slyším jen křupání sněhu a potěší mě to. A tehdy se to stane: zničehonic se rozezní celá symfonie. Ptáci na každém stromě! Poskakují po zasněženém chodníku a zuřivě vyzobávají drobky, které jim hodily shovívavé babičky.

Tak tady jste, kamarádi... drozdi.

Sevření v žaludku povolí. Usměju se a rozhodnu se zavolat babičce, abych se jí zeptal, jestli je slyšela zpívat.